

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת וירא י"ד חשוון תשע"ט, גליון נושא, בענין העומד על הפרק.

בירורי הלכה ופסקי דין אקטואליים, מפי גדולי ופוסקי הדור שליט"א. לעורך לב המעיין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

גליון נושא:

'צריכת מים מותפלים בשבת'

מים מותפלים מהים התיכון

בצורת: בעבר, רוב המים בארץ ישראל לצרכנים הגיעו בעיקר מהכנרת, וגם מקידוחים של מי תהום. מעבירים את המים לסינון (מדגים, תולעים, מוצקים, וכדומה) ב'אתר אשכול' בצפון, ומשם המים מוזרמים לכל הארץ (צפון-דרום) על ידי 'המוביל הארצי'.

בעשר שנים האחרונות, בעקבות שנים ארוכות של מחסור מתמשך במי גשמים, חברות אספקת המים, חוללו מהפך באופן אספקת המים, וביצעו תפנית בתהליך מואץ, של התפלת 'מי ים'. כיום רוב מוחלט (כ-80%) של מי השתיה, מגיעים מהים התיכון, לעומת 20% מקידוחים של מי תהום, ונמהלים זה בזה ברשת הצינורות של 'המוביל הארצי'. בפועל ברוב חלקי הארץ (למעט איזור טבריה) רוב מי השתייה מגיעים מהים התיכון.

1. בירור המציאות

תהליך התפלה: בארץ ישראל קיימים חמשה מתקני ההתפלה (אשדוד, אשקלון, חדרה, פלמחים, ושורק, כמבואר במפה המצו"ב, ויש עוד מתקנים בתהליכי בנייה) - שהם בעצם מפעלי ענק הממוקמים על חוף הים, בצמוד לתחנת כח של חברת חשמל, בהספק כולל עצום של כ-2 מיליון קוב מים, שהם 2,000,000,000 ליטר ליום! (קוב = 1000 ליטר), ומאוישים על ידי עובדים יהודים 24 שעות ביממה 7 ימים בשבוע, רח"ל. כ-700 מיליון קוב לשנה, והיעד הוא להגיע למיליארד קוב בשנה!

משאבות ענק, שואבות את המים מהים התיכון. במקום כניסת המים, קיים מסננת ראשונית למניעת כניסת דגים ופסולת למערכת, בשלב הבא עוד לפני ההתפלה המים עוברים סינון יסודי ומדוקדק מחלקיקים זעירים של אבנים פסולת ואצות ים.

בשלב זה, המים נקיים, אך מלוחים ואינם ראויים לשתיה, לצורך זה מעבירים את המים בתהליך התפלה להפרדת המלחים, כדי שיהיו ראויים לשתיה בשיטת "אוסמוזה הפוכה" (סינון רגיל לא יצליח להפריד את המלח מהמים). מזרימים את המים בלחץ אדיר של 60-70

בר (לשם השוואה לחץ המים בבית הוא 6-7 בר), לתוך מערכת 'ממברנות' (מאות מסננות מיוחדות, בעלות חדירות חלקית, שאינם מניחים לחלקלקים זעירים כגון מלח לעבור, כל אחת באורך מטר).

מכיון שיש לחץ עצום בצד אחד של הבד המסנן, ובצד השני הלחץ נמוך, טבע המים לאזן את הלחץ, וזאת על ידי שמפרק את המלח ושאר החלקלקים הקטנים אשר בתוכו, ועובר לצד השני של המסנן בלעדיהם. המים הנקיים נכנסים דרך המסנן לתוך צינור שבמרכז הממברנה, ואילו המים המלחים יוצאים מהצד השני ומוחזרים לים. לצורך יצירת הלחץ האדיר, מצריכים כמויות ענקיות של חשמל - כל מפעל יכול להגיע לצריכה של כ-80 מגה וואט, כמות חשמל גדולה בהרבה ממה שנצרך לכל העיר בני ברק!

התהליך מסיר את גם את הטעם והמינרלים של המים, ולכן מכניסים באישור משרד הבריאות כשלושים חומרים כימיים שונים! תוך זמן מועט מרגע כניסת המים למתקן, המים נקיים וראויים לשתיה, מעבירים את המים למתקן הקליטה של המפעל, משם מעבירים את המים למוביל הארצי החדש, ומשם למאגר העירוני, ומשם עובר לשימוש הצרכנים.

הנתונים: המתקנים כהיום עובדים בכל ימות השבוע סביב השעון, בערים שבהם זמן ההגעה קצר מאד, המים שיצאו מהים בשבת, יתכן שיגיעו כבר בתחילת ליל שבת אל המאגר העירוני, והתושבים משתמשים בהם במהלך השבת.

2. ההיבטים ההלכתיים

שבת קודש: השימוש במים מותפלים בשבת קודש, תלוי בכמה דינים; מעשה שבת, בורר, לפני עוור ומסייע, ביטול מים ברוב, תחומין, חילול ה'.

חילול ד': בעבר, כשהמים הגיעו מהכנרת, הורה החזון איש זצ"ל (קריינא דאיגרתא סימן שמט) להיזהר מלהשתמש במים הבאים מחוץ לעיר בשבת, כי מפעל המים פועל בשבת על ידי חשמל, ויש בזה חילול ד' בשימוש במי ברז המסופקים בשבת באיסור על ידי ישראל, גם אם האספקה פועלת באופן אוטומטי.

וכתב בזה הלשון במכתב לאחראים על המים (קובץ אגרות חלק ב סימן סח) "העבודה בתחנת המים אף באופן אוטומטי הוא הרס מנוחת השבת ועצבון רוח ונפש ועושה מצפונם".

רבים הקילו ונהגו היתר (גם אלו שהקפידו על גנרטור), על אף שהמים הובאו על יד משאבות וחשמל ומחוץ לתחום, תוך כדי חילול שבת. על פי שיטת רבינו יונה ונפסק בחיי אדם (כלל ט) הובא **בביאור הלכה** (סימן שיח ד"ה אחת) שכל שלא נעשית שינוי בגוף הדבר אינו נאסר משום מעשה שבת.

ביחס לבורר שהמים עברו סינון - לא היה מגיע בשבת מאתר אשכול עד הצרכנים. (ראה מסגרת). אם היה מגיע בשבת, והמים היו ראויים לשתיה קודם הסינון, אינם נחשבים 'מעשה שבת' של איסור בורר, מאידך יתכן שהיות ובכינרת יש תולעים במים, ואסור לשתות בלי סינון, נחשב בורר.

אבל במי ים מלוחים, שאינם ראויים כלל לשתיה קודם הסינון, השאלה חמורה יותר, שנחשבים 'מעשה שבת' מצד איסור בורר. אם היינו יודעים בבירור שסינון את המים בשבת באיסור, פשוט שהיה המים נאסרים בשתייה לכל הדעות, לכל הפחות עד מוצאי שבת, ואולי גם לעולם.

אין כאן היתר של 'פיקוח נפש' כמו בחשמל, כי לרוב יש מאגרי מים ענקיים בכל עיר, ואפשר לשתות מים מבקבוקים, ואם כן יש צד להחמיר במים יותר מחשמל, ששם יש היתר של פיקוח נפש.

נושאים נוספים לביורר: מה דין ה-30 חומרים שמערבים בתוך המים, האם כשרים לשתיה. כך גם צריך לדעת, האם המים כשרים לנטילת ידים, שהרי מי ים מלוחים פסולים לנטילה. עוד צריך לדעת, האם מים מותפלים כשרים לאפית מצות לפסח.

מעשה שבת: השו"ע (סימן שיח סעיף א) פוסק, המבשל בשבת או אחד משאר המלאכות במזיד אסור לו לעולם, ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד, ובשו"ג אסור בשבת לכולם, ובמוצאי שבת מותר לכולם מיד, ובפרהסיא אסור לעולם (סימן שכה). ונפסק בשו"ע (סימן שיט סעיף י), שאסור לסנון בשבת מים שלא ראויים לשתיה כלל בלי הסינון.

יב. גם מי הכנרת עוברים תהליך סינון מורכב וממושך באתר אשכול, הכולל סינון מורכבים מוצקים גדולים, בריכת דגים בה נמצאים דגים שונים אשר אוכלים דגיגים ואצות ים מתוך המים, לאחר מכן מנשיכים לבריכה בה נעשית 'הפתחה' דהיינו שמפזרים במים פתיתים מסויימים אשר סופחים אליהם רכיבים זעירים שבמים, כתוצאה מכך משקל הפתיתים גדל והולך עד ששוקעים בתחתית הבריכה. תהליך הסינון לכל שלביו הוא ארוך יחסית, לפיכך אילו היו המים מהכנרת מגיעים לכל הארץ היו מגיעים רק לאחר יום-יומיים, אך המציאות כיום שהמים מאיזור הכנרת משוועים לערים הקרובים יותר לכנרת, ולשאר הארץ מגיעים המים מההתפלה, (כל זה בכדי לחסוך בעלויות השאיבה וההולכה), ולאזור הסמוך לכנרת יתכן שמגיעים מים שסוף תהליך הסינון שלהם נעשה בשבת ומגיע בשבת לצרכנים.

נמצא, במתקני התפלה שעובדים יהודים ומחללים שבת, בסינון הפסולת שיש במים והוצאת המלח, מן הדין היה צריך לאסור אפילו אם העובדים נחשבים שוגגים ולא מזידים (כמבואר בגיליון 185), כי בשבת עצמה גם בשוגג אסור. אמנם בנדון שלנו המציאות שונה קצת כי באופן עקרוני פעולת המתקנים היא אוטומטית בלי מגע יד אדם, ורק תיקונים ותחזוקה נעשים על ידי העובדים, ולרוב הם נעשים בימות החול ולא בשבת. [הדין של מעשה שבת מצד התיקונים, תלוי ברמת השכיחות של התיקונים בפועל, ויש לברר מה המציאות בנושא הזה].

אבל מכיון שהכל מופעל על ידי החשמל שמיוצר באיסור חילול שבת, יש סברא לומר שייצור החשמל על ידי העובדים של חברת חשמל, נחשבת כמעשה שבת גם על פעולת הסינון של המים במתקן ההתפלה. (סברא כזו מצינו בקרני אורה להג"ר שלמה זלמן אוירבאך זצ"ל חלק ב עמוד תמא הערה 38). מאידך יתכן שהפעלים בחברת חשמל אינם עוסקים במלאכת בורר, כי הם עוסקים רק בייצור חשמל.

ביטול ברוב: נחלקו פוסקי זמננו האם שייך לומר בזה ביטול ברוב, והאם שייך כאן הכלל שדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטל.

לפני עור ומסייע: יש שאסרו להשתמש במים מותפלים מדין 'לפני עור' ו'מסייע' כלפי הפועלים שמחללים שבת במתקני ההתפלה, ועל פי הקהילות יעקב הידוע שדנים כל צרכני מפעל המלט כגורמים ומסייעים לחילול שבת. ויש שהתירו, שכן כל יחיד לעצמו אינו גורם חילול שבת, שגם בלעדיו המפעל יפעול כרגיל, ועובדים גם בלי צריכת המים של הלוקח המסוים, [וכבר הארכנו בגיליון 185 האם דנים את כלל הציבור כאחד, או דנים כל אחד לחוד]. ועוד שהמפעלים מייצרים עבור המאגרים על פי כמויות מוגדרות מראש, ללא קשר ישיר לצריכה העכשווית.

תחומים: נפסק בשו"ע (סימן שצז סעיף טז) מים שקנו שביתה בבין השמשות במקום מרוחק, והובאו בשבת מחוץ לתחום עבור ישראל, אסורים בשימוש. אבל מי הפקר לא קנו שביתה, ודינם כרגילי הממלא. ואם כן מים שנשאבו בשבת מהים שהם מי הפקר, לא קנו שביתה, ודינם כרגילי הממלא - המפעל. אולם **בביאור הלכה** (שם) הוכיח, שדינם כרגילי מי שנתמלאו עבורו. כאשר המים כבר במאגרים (בבעלות מקורות) - יש לומר שהצנרת נחשב הכל כרשות אחת, ולא יצא מרשות לרשות.

3. דעת מורי הוראה שליט"א

אסור: לדעת הג"ר ישראל מאיר מורגנשטרן שליט"א אסור מדינא להשתמש במים שמסופקים על ידי חברת מקורות מדין 'מעשה שבת' של חברת חשמל (אמנם התקנת גנרטור יותר חשוב מהתקנת דוד מים). וכפי שהאריך לבאר ולברר בספרו הנפלא **החשמל בשבת** מהדורת תשע"ח עמודים 261 - 335. ועיין שם הדרכה מעשית איך להתקין דוד מים לשבת וחג. והוא מאריך להוכיח ממקורות מוסמכים, שהמים מגיעים לירושלים תוך ארבע עד שש שעות (ולא כמו שפורסם במכתב של חברת מקורות - ראה להלן). יש לציין שבבני ברק ובקרית ספר, אין כל חשש במי ברז, ואין צורך להתקין דוד מים לשבת, כי מי הברז מסופקים מבריכה עירונית סגורה שמתמלאת לפני שבת וחג.

מותר: לדעת הג"ר שמואל יוסף שטיצברג שליט"א (בשיעור שפורסם בקו מידע 'נתיבים לכשרות' מספר טלפון 079/9311806) אחרי אינספור בירורים, המסקנה להלכה שמותר להשתמש במים, מדין 'ספק ספיקא', ספק אחד שאף שלוקח רק כ-8 שעות שהמים יגיעו לירושלים והסביבה, מכל מקום בעצם מספיק המים במערכות הקיימות ליום אחד, כי יש כמה מובילים ובריכות, ובדרך כלל המים מספיקים וגם ליד מכוני התפלה יש ברכות, ואף שיתכן שחלק מהמים מגיעים כן מההתפלה והרי זה בגדר ספק, וספק מעשה שבת מותר. ובעיקר ההיתר הוא כי כל מפעלי ההתפלה עובדים באופן אוטומטי ובזמנים קצובים. ואף שיש תיקונים, עדיין הוא בגדר ספק. נמצא שיש כאן 'ספק ספיקא' ספק אחד שמא לא הגיע אלינו בשבת המים שהובררו בשבת, ספק שני גם אם הגיעו המים משבת ספק אם נעשו באיסור. ומה שלוקחים כל שעה דגימות מים במבחנה לבדיקת מעבדה, אינו עושה שהמים שמסופקים לצרכן נחשבים 'מעשה שבת'.

ואכן מי שמחמיר לא להשתמש בחשמל בשבת כשיטת החזו"א ועוד פוסקים, לא ישתמש גם במים שמבוסס כולו על חשמל. אבל המשתמש בחשמל וסומך על ההיתרים שנאמרו כדעת האגרות משה ועוד פוסקים, וכגון ההיתר של 'פיקוח נפש', שפיר יכול להשתמש במים בשבת.

יש לציין שלדברי חברת מקורות (במכתב שפורסם על ידי לשכת סמנכ"ל החברה, למענה לפניית אישי ציבור העוסקים בתחום), מהירות הולכת המים בצינורות היא 0.8 מטר לשניה (כ-2.9 קמ"ש). במתקני הקליטה המים מתעכבים, באשדוד למעלה משעתיים, ובחפץ חיים כמעט שש שעות. לדבריהם: זמן הגעת

